

Časopis za poslovnu teoriju i praksu
Rad primljen: 27.04.2022.
Rad odobren: 08.06.2022.

UDK 338.486.1.02:330.554
DOI 10.7251/POS2228011P
COBISS.RS-ID 136406017
Originalan naučni rad

Pupavac Drago, Veleučilište u Rijeci, Rijeka, Republika Hrvatska, drago.pupavac@veleri.hr
Pupavac Justin, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Opatija, Republika Hrvatska

FAKTORI INOZEMNE TURISTIČKE POTROŠNJE I NJEN UTJECAJ NA RAST BDP-a

Rezime: *Predmet istraživanja od značaja za ovaj rad jeste inozemna turistička potrošnja, faktori koji je određuje te utjecaj inozemne turističke potrošnje na rast BDP-a. Cilj rada jest odrediti inozemnu turističku potrošnju i procijeniti utjecaj inozemne turističke potrošnje na kretanje BDP-a Republike Hrvatske do 2027. godine. Rezultati istraživanja temelje se na sekundarnim podacima za razdoblje od 2000. do 2019. godine. U radu su primijenjene brojne znanstvene metode od kojih se izdvajaju metode analize i sinteze, metode deskriptivne statistike te metode korelacijske i regresijske analize. Analiza podataka i numerička računanja obavljena su pomoću programa Statistica. Glavni nalaz ovoga rada upućuje na zaključak da rast inozemne turističke potrošnje jamči ostvarivanje postojećih niskih gospodarskih stopa rasta Republike Hrvatske.*

Ključne riječi: *inozemna turistička potrošnja, hotelska industrija, bruto domaći proizvod*

JEL klasifikacija: *C53, E27, Z32*

UVOD

Hotelska industrija postala je treća najveća svjetska izvozna industrija, odmah nakon industrije goriva i kemijske industrije, a ispred prehrambene i automobilske industrije (Rasool i Maqbool i Tarique 2021). Hotelska industrija ima pozitivan učinak na cjelokupno narodno gospodarstvo pojedince i kućanstva, privatni i javni sektor (Petrevska 2012). Hotelska industrija sa 7,6 trilijuna dolara, čini više od 10% svjetskog BDP-a, 7% međunarodne trgovine (UNWTO 2019) i 30% svjetskog izvoza usluga (Roman i Roman i Niedziółka 2020). Globalna hotelska industrija u razdoblju od 2010. do 2019. godine rasla je po većim godišnjim stopama rasta (3,9% vs. 3,2%) od svjetskog BDP-a (WTTC 2019). Hotelska industrija predstavlja važan izvor prihoda i deviza za brojne države svijeta. Značaj hotelske industrije od posebne je važnosti za postizanje vanjskotrgovinske ravnoteže za brojne države (Blažević 2002). Za Republiku Hrvatsku hotelska industrija bila je važna i iz drugih razloga, kao što je razvoj moderne cestovne prometne infrastrukture (izgradnja autocesta), koja je opet pridonijela ne samo bržem i kvalitetnijem prometnom povezivanju i većem broju dolazaka stranih turista, već i ubrzanom gospodarskom razvoju ruralnih krajeva. Tako hotelska industrija od posljedice gospodarskog rasta sve više postaje promotorom gospodarskog rasta i razvoja.

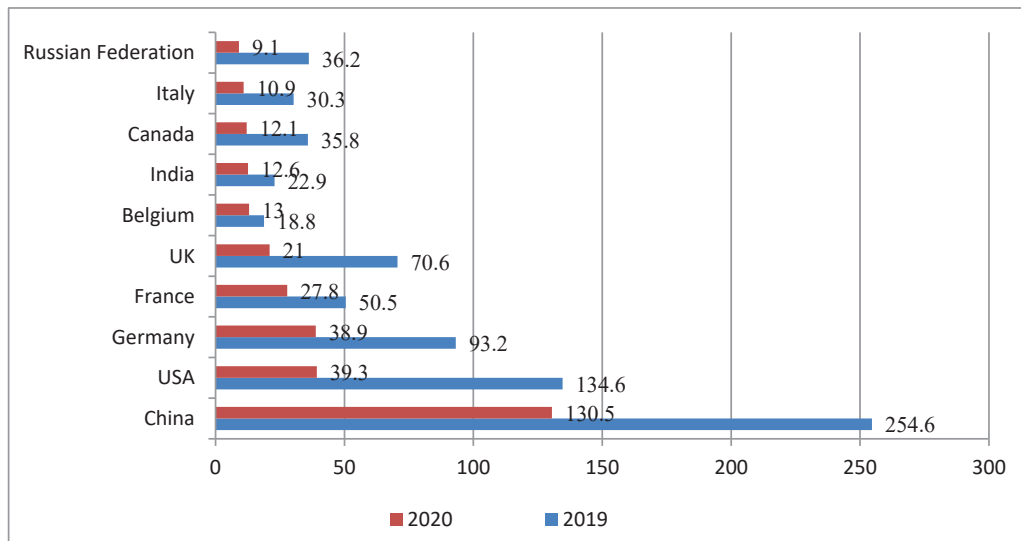
Turistička potrošnja važan je pokretač gospodarskog rasta (BDP-a) i zapošljavanja (Santos i Cincera 2018; Hamari i Sjolint i Ukkonen 2015; Jegdic 2009; Anderson i Fornell i Lehmann 1994). U strukturi turističke potrošnje u Republici Hrvatskoj prevladava inozemna turistička

potrošnja koja čini oko 86% ukupne turističke potrošnje. Tako se Republika Hrvatska svrstala među države čija je hotelska industrija gotovo u cijelosti ovisna o potrošnji inozemnih turista. Od država EU jedino Malta i Estonija imaju veći udio inozemne turističke potrošnje u ukupnoj turističkoj potrošnji od Republike Hrvatske. Ovaj podatak može biti zabrinjavajući posebice u kriznim vremenima (Mouzas 2006) kao što je ovo izazvano virusom Covid-19 (Mrnjavac i drugi 2021) jer je poznato da se inozemna turistička potrošnja oporavlja sporije od domaće turističke potrošnje. Udio turističke potrošnje u BDP-u Republike Hrvatske procjenjuje se na 19% i desetostruko je veći od globalnog prosjeka koji iznosi 1,2% (Pupavac i Knežević 2021).

U skladu s prethodno navedenim predmet istraživanja od značaja za ovaj rad jest inozemna turistička potrošnja i njen utjecaj na rast BDP-a i zaposlenost u hotelskoj industriji Republike Hrvatske. Kako bi se znanstveno utemeljeno utvrdio utjecaj inozemne turističke potrošnje na rast BDP-a i kretanje zaposlenosti u hotelskoj industriji najprije će se istražiti faktori koji određuju inozemnu turističku potrošnju i to: broj dolazaka stranih turista (DT), prosječni broj dana njihovog boravka (BD), dohodak turista BDP/p.c. i turistička ponuda (BL) (Ivanov i Webster 2007). Rezultati istraživanja temelje se na sekundarnim podacima za razdoblje od 2000. do 2019. godine. U radu su primijenjene brojne znanstvene metode od kojih se izdvajaju metoda analize i sinteze, metode deskriptivne statistike te metode korelacijske i regresijske analize. Analiza podataka i numerička računanja obavljena su pomoću programa *Statistica*.

1. TEORIJSKI OKVIR I KONCEPT ISTRAŽIVANJA

Inozemna turistička potrošnja (ITP) iskazana je kao devizni priljev od inozemnih turista. Domaća turistička potrošnja nije uključena jer je ona sastavnim dijelom osobne potrošnje. Inozemna turistička potrošnja u svijetu u 2019. godini iznosila je 1,439 trilijuna dolara (Eurostat 2022) pokazujući kontinuirani trend rasta. U razdoblju od 2000. do 2019. godine inozemna turistička potrošnja povećavala se po prosječnoj godišnjoj stopi rasta od 4,91%, odnosno povećala se gotovo tri puta. Pregled država s najvećom inozemnom turističkom potrošnjom dat je grafikonom 1.

Grafikon 1. Države s najvećom inozemnom turističkom potrošnjom u svijetu u 2019. i 2020. godini (u mlrd. USD) (Autori prema Eurostat 2022)

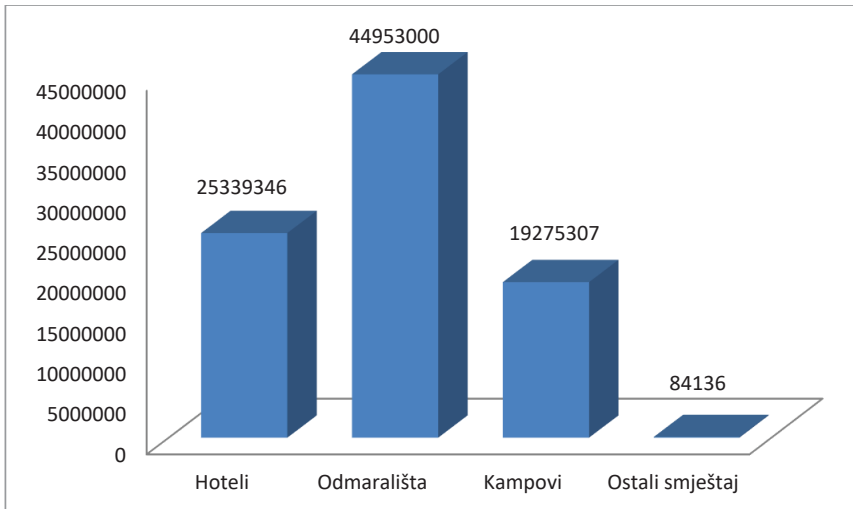
Neki autori (Bayramoglu i Ari 2015) utvrdili su značajnu povezanost između inozemne turističke potrošnje i gospodarskog rasta Grčke.

Broj dolazaka stranih turista (DST) jedan je od najčešće korišćenih pokazatelja koji se koristi da bi se demonstrirala važnost turizma za narodno gospodarstvo neke države. Neki autori (Rosellio-Nadal i He 2019) dokazuju povezanost između broja dolazaka turista i turističke potrošnje na uzorku 191 države svijeta za razdoblje od 1998. do 2016. godine. Republiku Hrvatsku u razdoblju od 2000. do 2019. godine posjetilo je 207,79 milijuna turista ili prosječno 10,38 milijuna godišnje ($SD=3,3$). Najveći broj dolazaka turista zabilježen je 2019. godine kada je Hrvatsku posjetilo rekordnih 17,35 milijuna stranih turista. Broj dolazaka turista u RH u razdoblju od 2000. do 2019. godine povećavao se po prosječnoj godišnjoj stopi od 5,6%.

Prosječan broj dana boravka (BD) stranih turista u određenoj turističkoj destinaciji jedan je od temeljnih čimbenika u mjerenju međunarodnog turizma (Gössling i Scott i Hall 2012), a koji se određuje kao odnos između ukupnog broja noćenja i ukupnog broja turista (Castro-Nuño i Molina-Toucedo i Pablo-Romero 2013; De Vita i Kyaw 2016; Smeral 2006). Prosječan broj dana boravka stranih turista u turističkoj destinaciji postao je predmetom istraživanja u ranoj fazi razvoja masovnog turizma jer je vrlo rano uočena povezanost između prosječnog broja dana boravka u određenoj turističkoj destinaciji i ukupne potrošnje. Neki autori (Archer i Shea 1975) ističu da turizam može generirati najveći dohodak ako se turiste uvjeri da što duže ostanu u određenoj destinaciji. Prosječan broj dana boravka izravno utječe na veličinu inozemne turističke potrošnje, ponudu usluga i kao i na karakter i dostupnost pojedinih aktivnosti (Rasool and Maqbol and Tarique 2021; Oklevik i drugi 2019; Thrane 2012). RH spada u skupinu EU-27 država s najvećim prosječnim brojem dana boravka stranih turista (4,85). Ispred Hrvatske su samo Cipar (5.4) i Malta (4.9). Prosječan broja dana boravka stranih turista EU-27 država iznosi 2.9 dana (Eurostat 2022). Neki autori sugeriraju da je globalni trend smanjenje prosječnog broja dana boravka stranih turista u određenoj turističkoj destinaciji (Alegre i Pou 2006; Eurostat 2014; Ferrer-Rosell i drugi 2014; Fleischer i Peleg i Rivlin 2011; Gokovali i Ozan i Metin 2007; Salmasi i Celidoni i Procidano 2012). Smanjenje prosječnog broja dana boravka turista u određenoj turističkoj destinaciji prati i češći broj putovanja. Među čimbenicima koji omogućavaju takav trend ističu se sve manji prijevozni troškovi, povećanje osobnog dohotka i povećana konkurencija između turističkih odredišta diljem svijeta (Almeida i Machado i Xu 2021). Takav trend zamjetan je i u RH.

Bruto domaći proizvod emitivnih tržišta (BDP/p.c.) Inozemna turistička potrošnja povećava se s razinom dohotka turista mjerene BDP/p.c. države iz koje turisti dolaze. Više od milijun dolazaka u 2019. godini u RH ostvarili su turisti iz Njemačke, Slovenije, Austrije i Italije. Turisti iz vodećih deset europskih država po broju dolazaka turista čine 63,58% ukupnog broja dolazaka stranih turista u Republiku Hrvatsku u 2019. godini. Od vaneuropskih država po broju dolazaka turista prednjače SAD s 626 035 dolazaka turista, Kina s 492 381 i Južna Koreja s 403 613 dolazaka turista. Kako države Europske unije čine glavno emitivno turističko tržište Republike Hrvatske kao potencijalna varijabla modela za određivanje inozemne turističke potrošnje ispitat će se BDP/p.c. država EU-27. BDP/p.c. država EU u 2020. godini iznosio je 26 380, a u 2021. 27 810 EUR.

Razvijenost turističke ponude (BL) obično se procjenjuje po razvijenosti kapaciteta za smještaj. Broj raspoloživih ležajeva (BL) označava smještajne kapacitete ponude hotelske industrije (turističke ponude) jedne države. Struktura smještajnih kapaciteta u RH nije povoljna. Naime, u strukturi noćenja hoteli kao najrazvijeniji oblik kapaciteta za smještaj u 2019. godini činili su svega 28,26% (cf. grafikon 2).

Grafikon 2. Noćenja turista prema vrsti turističkih smještajnih objekata, 2019. (Autori 2022)

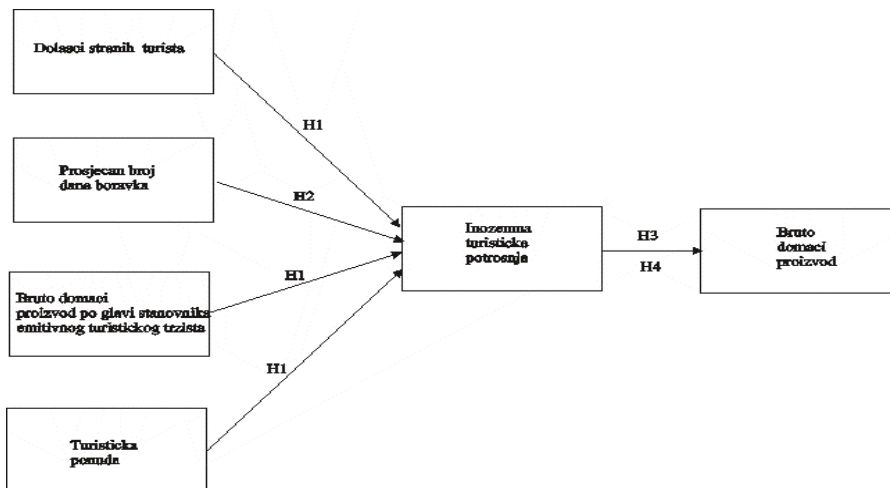
Bruto domaći proizvod (BDP) narodnog gospodarstva čine:

$$BDP = C + I + G + (E - U) \tag{1}$$

gdje je: C – osobna potrošnja, I – investicije, G – budžetska ili opća potrošnja, (E – U) – saldo vanjskotrgovinske bilance.

Osobna potrošnja najveći je makroekonomski agregat čiji udio je u BDP-u Hrvatske u 2019. godini procijenjen na 56,9% BDP-a (Pupavac, 2021). Turistička potrošnja domaćih i stranih turista dio je ukupne osobne potrošnje kao najvažnije stavke u BDP-u. Iz toga se nameće zaključak da je za turističke države inozemna turistička potrošnja iznimno važna za gospodarski rast. Ta tvrdnja vrijedi i za Republiku Hrvatsku u kojoj je inozemna turistička potrošnja u 2019. godini iznosila 32,45% od ukupne osobne potrošnje. Pad ukupne osobne potrošnje u 2020. godini za 5% u odnosu na 2019. godinu posljedica je u najvećem dijelu smanjenja inozemne turističke potrošnje usljed COVID-19 krize što je rezultiralo i padom BDP-a u 2020. godini od 8,4%.

U skladu s prethodno navedenim, postavljen je konceptualni model istraživanja (cf. shemu 1).

Shema 1. Koncept istraživanja (Autori)

Njime se definira inozemna turistička potrošnja, čimbenici koji je određuju i utjecaj inozemne turističke potrošnje na kretanje BDP-a RH. U skladu s tim, postavljene su sljedeće hipoteze:

H1: Između turističke potrošnje s jedne strane i broja dolazaka turista, BDP/p.c. emitivnog područja i turističke ponude s druge strane postoji statistički jaka i pozitivna veza.

H2: Između turističke potrošnje i prosječnog broja dana boravka turista postoji statistički jaka i negativna veza.

H3: Između inozemne turističke potrošnje i bruto domaćeg proizvoda u RH postoji statistički jaka i pozitivna veza.

H4: Rast inozemne turističke potrošnje daje snažnu potporu hrvatskom gospodarstvu jamčeći pri tom ostvarivanje rasta BDP-a RH po godišnjim stopama od oko 1,5%.

2. PODACI I METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Rezultati istraživanja temelje se na sekundarnim podacima koji su prikupljeni iz različitih izvora, a prosječan broj dana boravka stranih turista u RH rezultat je izračuna autora (cf. tablicu 1).

Tabela 1. Kretanje inozemne turističke potrošnje, čimbenika koji je određuju i BDP RH (Izračun autora prema Eurostat 2000-2019)

Godina	DST (000)	BD	Realni BDP/p.c. EU-27 u EUR	BL (000)	ITP mil.USD (current)	BDP RH stalne cijene iz 1990. u mil. kn
2000.	5831	5,84	22460	710	2835,1	234589,65
2001.	6544	5,87	22900	736	3439,3	243585,96
2002.	6944	5,72	23100	752	3951,3	256841,78
2003.	7409	5,58	23210	786	6513	269575,02
2004.	7912	5,37	23710	812	6945	281031,02
2005.	8467	5,43	24070	851	7625	292859,83
2006.	8659	5,43	24820	864	8296	306739,80
2007.	9306	5,33	25510	882	9244	323522,76
2008.	9415	5,38	25590	906	10915,8	331155,41
2009.	9334	5,41	24410	909	8866	306981,06
2010.	9111	5,60	24900	907	8256	302376,34
2011.	9926	5,52	25320	933	9202,2	301469,22
2012.	10369	5,55	25090	878	8798	294535,42
2013.	10955	5,45	25040	924	9568,8	293062,75
2014.	11622	5,28	25400	976	9821,3	292769,68
2015.	12683	5,19	25920	1028	8833,7	299796,16
2016.	13714	5,26	26390	1132	9552,1	310289,02
2017.	15592	5,15	27080	1201	10702,6	319907,98
2018.	16644	5,00	27600	1267	11348	328545,50
2019.	17353	4,85	27950	1319	11974	338073,32

Da bi se ostvario cilj istraživanja i dokazale postavljene hipoteze primijenjene su brojne znanstvene metode od kojih se izdvajaju metode deskriptivne statistike i korelacijske i regresijske analize. Korelacijska analiza uporabljena je da bi se utvrdilo postojanje statistički značajnih veza između inozemne turističke potrošnje, čimbenika koji je određuju te inozemne turističke potrošnje i bruto domaćeg proizvoda RH. Regresijska analiza uporabljena je kako bi se iskazao analitički odnos između inozemne turističke potrošnje i čimbenika koji je određuju te između inozemne turističke potrošnje i bruto domaćeg proizvoda RH. Nakon toga izvršena je procjena kretanja inozemne turističke potrošnje i bruto domaćeg proizvoda RH do 2027. godine.

3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I DISKUSIJA

Temeljem podataka iz tablice 1. sačinjena je deskriptivna analiza inozemne turističke potrošnje u RH za razdoblje od 2000. do 2019. godine.

Tablica 2. Deskriptivna statistika inozemne turističke potrošnje (mil.USD) (Autori 2022)

Aritmetička sredina	8334,36
Standardna greška	565,0334
Median	8849,85
Standardna devijacija	2526,906
Minimalna vrijednost	2835,1
Maksimalna vrijednost	11974
Ukupan zbroj	166687,2
N	20

U razdoblju od 2000. do 2019. godine hotelska industrija Republike Hrvatske od inozemne turističke potrošnje ostvarila ukupno 166,68 mlrd USD ili prosječno godišnje 8,33 mlrd. USD (SD=2,52). Najmanji iznos od inozemne turističke potrošnje ostvaren je 2000. godine u iznosu od svega 2,83 mlrd USD. Rekordna je bila 2019. godina kada je od inozemne turističke potrošnje ostvareno 11,97 mlrd. USD. U promatranom razdoblju prosječna godišnja inozemna turistička potrošnja porasla je 4,22 puta. Godišnja prosječna stopa rasta inozemne turističke potrošnje u promatranom razdoblju iznosila je 7,46%, što je daleko iznad godišnje prosječne stope rasta BDP-a od 1,84%.

Kako bi se dokazale hipoteze H1, H2 i H3 temeljem podataka iz tablice 1. provedena je korelacijska analiza. Rezultati provedene korelacijske analize dati su tablicom 3.

Tablica 3. Korelacija analiza (Autori 2022)

Correlations Marked correlations are significant at $p < ,05000$ N=20 (Casewise deletion of missing data)								
	Means	Std.Dev.	DT	BD	BDPpc	BL	ITP	BDP
DT	10389,5	3301,24	1,00	-0,90	0,95	0,99	0,81	0,74
BD	5,4	0,25	-0,90	1,00	-0,90	-0,90	-0,86	-0,83
BDPpc	25023,5	1522,32	0,95	-0,90	1,00	0,95	0,91	0,88
BL	938,6	171,52	0,99	-0,90	0,95	1,00	0,81	0,76
ITP	8339,1	2532,44	0,81	-0,86	0,91	0,81	1,00	0,94
BDP	296385,4	28024,17	0,74	-0,83	0,88	0,76	0,94	1,00

Dobiveni rezultati (cf. tablicu 3) upućuju na dobru do izvrsnu povezanost među promatranim varijablama te se prihvaćaju postavljene hipoteze H1, H2 i H3.

Da bi se dokazala hipoteza H4 bilo je nužno provesti regresiju analizu kako bi se analitički predstavio odnos najprije između ITP i faktora koji je određuju, a potom između ITP i BDP RH. Unatoč tome što je između inozemne turističke potrošnje i faktora koji je određuju utvrđena dobra do izvrsna povezanost nije se uspio razviti konkluzivni model višestruke regresije za procjenu inozemne turističke potrošnje. Kako je veza između ITP i BDP/p.c. pozitivna i jaka ($r=0,91$; $p<0,01$) za procjenu inozemne turističke potrošnje kao zavisne varijable odabran je jednostavni linearni model koji istodobno daje i najbolje rezultate, a u kojemu BDP/p.c. država EU-27 predstavlja nezavisnu, a ITP zavisnu varijablu. Rezultati regresijske analize dani su u tablici 4.

Tablica 4. Rezultati regresijske analize za ITP u ovisnosti o BDP/p.c. država EU-27 (Autori 2022)

Regression Summary for Dependent Variable: ITP R= ,91019353 R ² = ,82845227 Adjusted R ² = ,81892184 F(1,18)=86,927 p<0,0000						
	b*	Std.Err. - of b*	b	Std.Err. - of b	t(18)	p-value
Intercept			-29550,0	4070,982	-7,25869	0,000001
BDPpc	0,910194	0,097624	1,5	0,162	9,32347	0,000000

Dobiveni model za procjenu inozemne turističke potrošnje u ovisnosti o kretanju BDP/p.c. država EU-27 ima sljedeći oblik:

$$ITP = -29\ 550 + 1,5 \text{ BDP/p.c. } (r=0,91; p < 0,01) \quad (2)$$

Nakon toga provedena je regresijska analiza između inozemne turističke potrošnje i BDP RH čiji su rezultati dani u tablici 5.

Tablica 5. Rezultati regresijske analize za BDP RH u ovisnosti o ITP (Autori 2022)

Regression Summary for Dependent Variable: BDP R= ,94859744 R ² = ,89983711 Adjusted R ² = ,89427250 F(1,18)=161,71 p<0,0000						
	b*	Std.Err. - of b*	b	Std.Err. - of b	t(18)	p-value
Intercept			208847,3	7179,081	29,09110	0,000000
ITP	0,948597	0,074596	10,5	0,825	12,71642	0,000000

Dobiveni model za procjenu BDP RH ovisno o inozemnoj turističkoj potrošnji ima sljedeći oblik:

$$BDP \text{ RH} = 208\ 847,3 + 10,5 \text{ ITP } (r=0,94; p < 0,01) \quad (3)$$

U skladu s dobivenim rezultatima procjena ITP i BDP RH do 2027. godine temelji se na pojednostavljenom konceptualnom modelu koji ima sljedeći oblik (cf. shemu 2).

Shema 2. Međuovisnost između BDP/p.c. inozemne turističke potrošnje i BDP RH (Autori 2022)

Zbog COVID-19 krize i pada inozemne turističke potrošnje izazvane padom broja dolazaka stranih turista, RH je u 2020. godini ostvarila pad BDP-a od čak 8,4%, da bi u 2021. godini ostvarila rekordni rast BDP-a od čak 10,4%. Inozemna turistička potrošnja u RH u 2020. godini iznosila je

svega 5,63 mlrd USD, dok je za 2021. godinu procijenjena na 10,41 mlrd USD (Eurostat 2022). U skladu s tim, da bi se dokazala hipoteza H4 razvit će se dva scenarija, odnosno dvije procjene. Prva procjena temelji se na dobivenim modelima (1) i (2) koji zanemaruju izvanredne okolnosti izazvane COVID-19 krizom, dok su za drugu procjenu razvijena dva nova modela koji uzimaju u razmatranje rezultate i učinke COVID-19 i post COVID-19 krize. Ti modeli imaju sljedeći oblik, a odnose se na razdoblje od 2000. do 2021. godine.

$$\text{ITP} = -24547,7 + 1,3 \text{ BDP/p.c.} \quad (r=0,82; p<0,01) \quad (4)$$

$$\text{BDP RH} = 215\,681,3 + 10 \text{ ITP} \quad (r=0,88; p<0,01) \quad (5)$$

Takav pristup čini se primjerenim je će se tako ne samo sagledati utjecaj ITP na BDP RH, već i učinak COVID-19 krize na usporavanje rasta BDP RH. Prognoza rasta inozemne turističke potrošnje temelji se na procjeni prosječne godišnje stope rasta BDP/p.c. država EU od 1,1% koja je zabilježena za razdoblje od 2000. do 2019. godine, dok se procjena koja uzima u razmatranje učinke COVID-19 krize za razdoblje od 2000. do 2021. godine temelji na prosječnoj stopi rasta od BDP/p.c. država EU od 0,97% koja je zabilježena u tom razdoblju. Rezultati dva različita scenarija dati su u tablici 6.

Tablica 6. Scenariji kretanja BDP-a ovisno o inozemnoj turističkoj potrošnji (Autori 2022)

	Model	Procjena ITP do 2027.	Model	Procjena BDP-a RH 2027.	Procijenjena godišnja stopa rasta BDP-a RH do 2027. godine
Scenarij 1	Modeli (2)	16209,615	Model (3)	379048,26	1,44 %
Scenarij 2	Modeli (4)	13761,09	Model (5)	353292,23	0,55%

Temeljem podataka iz tablice 6. razvidno je da nije bilo izvanrednih okolnosti izazvanih COVID-19 krizom, rast inozemne turističke potrošnje jamčio bi rast realnog bruto domaćeg proizvoda RH od najmanje 1,44% godišnje, što se može smatrati realnim scenarijem. U uvjetima izvanrednih okolnosti izazvanih COVID-19 krizom rast inozemne turističke potrošnje do 2027. godine jamči rast bruto domaćeg proizvoda RH od svega 0,55% godišnje, što se može uzeti kao pesimistički scenarij. Dobiveni rezultati upućuju na zaključak da je za ostvarivanje viših stopa gospodarskog rasta nužno značajnije angažiranje drugih gospodarskih djelatnosti.

ZAKLJUČAK

Hotelska industrija i s njom povezana turistička potrošnja predstavljaju snažnu potporu gospodarstvima brojnih država svijeta. Turistička potrošnja dijeli se na domaću i inozemnu turističku potrošnju. Republika Hrvatska spada u skupinu europskih država u čijoj strukturi prevladava inozemna turistička potrošnja. Inozemna turistička potrošnja u RH pokazuje tendenciju kontinuiranog rasta da bi 2019. godine dostigla iznos od gotovo 12 mlrd. USD. Tako inozemna turistička potrošnja ima pozitivan i važan utjecaj na rast BDP-a, zaposlenosti i uravnoteženja platne bilance RH. Za potrebe ove znanstvene rasprave inozemna turistička potrošnja određena je brojem dolazaka stranih turista, prosječnim brojem dana njihovog boravka, bruto domaćim proizvodom po glavi stanovnika emitivnog područja i razvijenošću turističke ponude. Između ovih varijabli utvrđena je statistički jaka veza. Istraživanje utjecaja inozemne turističke potrošnje na BDP RH potvrdilo je postojanje statistički jake i pozitivne veze između kretanja inozemne turističke potrošnje i BDP-a RH ($r=0,94; p<0,01$) te potvrdilo da rast inozemne turističke potrošnje jamči RH

ostvarivanje postojećih niskih gospodarskih stopa rasta. Za ostvarivanje poželjnih i potrebnih viših gospodarskih stopa rasta nužno je značajnije aktivirati i druge gospodarske sektore.

LITERATURA

1. Alegre, Joaquin and Pou, Llorenç. 2006. "The length of stay in the demand for tourism." *Tourism Management*. 27(6):1343–1355.
2. Almeida, Antonio and Machado, Luiz Pinto and Xu, Chen. 2021. "Factors explaining length of stay: Lessons to be learnt from Madeira Island." *Annals of Tourism Research Empirical Insights*. 2(1):1-12.
3. Anderson, Eugene and Fornell, Claes and Lehmann, Donald. 1994. "Customer Satisfaction, Market Share, and Profitability: Findings from Sweden". *Journal of marketing*. 58(3): 53-66.
4. Archer, Brian and Sheila, Shea. 1975. "Length of stay problems in tourist research." *Journal of Travel Research*. 13(3): 8-10.
5. Bayramoglu, Turgut and Ari, Yılmaz Onur. 2015. "The relationship between tourism and economic growth in Greece economy: A time series analysis." *Computational Method in Social Sciences*. 3: 89–93.
6. Blažević, Branko i Jelušić, Andriana. 2002. "Platna bilanca Republike Hrvatske i turizam." *Tourism and hospitality management*. 8 (1-2):127-142. Accessed 01.03.2022. <https://hrcak.srce.hr/file/268106>
7. Castro-Nuño, Mercedes and Molina-Toucedo, José and Pablo-Romero, María. 2013. "Tourism and GDP: A Meta-analysis of Panel Data Studies." *Journal of Travel Research*. 52(6): 745-758.
8. De Vita, Glaucio and Kyaw, Khine. 2016. "Tourism development and economic growth." *Annals of Tourism Research*. 60(C): 23-26.
9. Hamari, Juho and Sjöklint, Mimmi and Ukkonen, Antti. 2015. "Why people participate in collaborative consumption." *Journal of The Association for Information Science and Technology*. 7:2047-2059.
10. Eurostat. 2022. "Trends in number of trips, nights spent and average duration of trips made by EU-28 residents 2005–2014" and Statistical data - different years 2000-2019. Accessed 17.01.2022. [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Trends_in_number_of_trips_nights_spent_and_average_duration_of_trips_made_by_EU-28\(C2%B9\)_residents_2005-2014.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Trends_in_number_of_trips_nights_spent_and_average_duration_of_trips_made_by_EU-28(C2%B9)_residents_2005-2014.png)
11. Ferrer-Rosell, Berta and Martínez-García, Esther and Coenders, Germà. 2014. "Package and no-frills air carriers as moderators of length of stay." *Tourism Management*. 42:114–122.
12. Fleischer, Aliza and Peleg, Gil and Rivlin, Judith Byk. 2011. "The impact of changes in household vacation expenditures on the travel and hospitality industries." *Tourism Management*. 32(4): 815-821.
13. Gokovali, Ummuhan and Ozan, Bahar and Metin, Kozak. 2007. "Determinants of length of stay: A practical use of survival analysis." *Tourism management*. 28(3):736-746.
14. Gössling, Stefan and Scott, Daniel and Hall, Michael. 2018. "Global trends in length of stay: implications for destination management and climate change." *Journal of sustainable tourism*. 26(12):2087-2101.
15. Ivanov, Stanislav and Webster, Craig. 2007. "Measuring the Impact of Tourism on Economic Growth." *Tourism Economics*. 13(3):379-388. Accessed 10.04.2022. <https://doi.org/10.5367/000000007781497773>
16. Jegdic, Vaso. 2009. „Racionalna priroda marketinga u turizmu“. *Marketing*. 40(4): 249-257.

17. Mouzas, Stefanos. 2006. "Efficiency versus Effectiveness in business networks". *Journal of Business Research*. 59(10-11):1124-1132. Accessed 10.03.2022. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jbusres.2006.09.018>
18. Mrnjavac, Edna and Maršanić, Robert and Pupavac, Drago and Krpan, Ljudevit. 2021. "Parking Services In The Hotel Product: Addressing The Challenges Of The Coronavirus Pandemic." *Tourism In Southern and Eastern Europe*. 6: 517-531.
19. Oklevik, Ove and Gössling, Stefan and Hall, Michael and Steen-Jacobsen, Jens Kristian and Grøtte, Iva Petter and McCabe, Scott. 2019. "Optimizing Norwegian tourism with a focus on activities." *Journal of Sustainable Tourism*. 27(12): 1804-1824.
20. Petrevska, Biljana. 2012. "Forecasting international tourism demand: The evidence of Macedonia." *UTMS Journal of Economics*. 3(1): 45–55.
21. Pupavac, Drago and Knežević, Josip. 2021. "Transport u vrtlogu izgubljenog desetljeća." Paper presented at the VIII International Symposium New Horizons 2021 of Transport and Communications – proceedings, Doboj, Bosnia and Herzegovina, november 25, 30-37.
22. Rasool, Haroon and Maqbool, Shafat and Tarique, Md. 2021. "The Relationship between Tourism and Economic Growth among BRICS Countries: A Panel Cointegration Analysis." *Future Business Journal*. 7 (1):1–11.
23. Roman, Michal and Roman, Monika and Niedziółka, Arkadiusz. 2020. "Spatial Diversity of Tourism in the Countries of the European Union." *Sustainability*. 12(7):2713. Accessed 10.04.2022. <https://doi.org/10.3390/su12072713>
24. Rosselló-Nadal, Jaume and He, Jianan. 2020. "Tourist arrivals versus tourist expenditures in modelling tourism demand." *Tourism Economics*. 26(8):1311-1326. Accessed 10.04.2022. doi:10.1177/1354816619867810
25. Salmasi, Luca and Celidoni, Martina and Procidano, Isabella. 2012. "Length of stay: Price and income semi-elasticities at different destinations in Italy." *International Journal of Tourism Research*. 14(6): 515-530.
26. Santos, Anabela and Cincera, Michele. 2018. "Tourism demand, low cost carriers and European institutions: The case of Brussels". *Journal of Transport Geography*. 73:163–171. Accessed 10.04.2022. <https://doi.org/10.1016/j.jtrangeo.2018.04.026>
27. Smeral, Egon. 2006. "Tourism Satellite Accounts: A Critical Assessment." *Journal of Travel Research*. 45(1):92-98. Accessed 10.01.2022 <https://doi.org/10.1177/0047287506288887>
28. Thrane, Christer. 2012. "Analyzing tourists' length of stay at destinations with survival models: A constructive critique based on a case study." *Tourism Management*. 33(1): 126–132.
29. UNWTO. 2019. "International tourism highlights – 2019 edition". Accessed 15.03.2022. www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284421152
30. WTTC. 2019. "Travel & tourism continues strong growth above global GDP". Accessed 19.08.2019. www.wttc.org/about/media-centre/press-releases/press-releases/2019/travel-tourism-continues-strong-growth-above-global-gdp/